

ALEVİLİKTE YOLA GİRİŞ GELENEKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

Hüseyin TÜRK*
Mustafa ÇAPAR**

Özet

Dine/yola giriş ritüeli, aynı zamanda bilinçli bir kültürleme örneği olarak da değerlendirilebilir. Kültürleme, insanın çocuk veya ergin olarak kendi kültüründe etkinlik kazanması ve eğitim süreci sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç dışı şartlandırmalar olarak tanımlanmaktadır. Kültürleme sürecinde bireye erken yaşlarda bilinçli olarak öğretilen bilgiler, çocuğun gelecek yaşamında derin ve kalıcı etkiler oluşturabilmektedir. Yola giriş ritüelleri sonrasında çocuk, yeni bir statüyle topluma dönüş yapmaktadır. O, artık ergin bir Alevi birey olarak kabul edilmekte ve hatta dini ritüellere katılabilmektedir. Bu özellikleri bakımından amcalık geleneği yaşayan çoğu ilkel toplulukta da varlığını sürdüren erginleme ritüellerine benzetilebilir. Dine/yola giriş törenleri, bir topluluğu birbirine bağlayan toplumsal değer ve fonksiyonlarının yanı sıra, inancın sürekliliğinin sağlanması bakımından da oldukça önemlidir. Bu çalışmada, Alevilik-Bektaşılık ile Nusayrilikte gizli bilginin kuşaklar arasında aktarılmasını sağlayan yola giriş geleneği ve bu gelenekle ilgili olarak yapılan cem törenleri (toplu namaz) sosyal antropolojik bir yaklaşımla alan araştırması ve kaynak tarama biçiminde karşılaştırılması olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yola giriş, Alevilik, Ritüel, Nusayrilik.

COMPARATIVE STUDYING ON INTRODUCTORY RITUAL RELIGION IN ALAVIES

Abstract

Introductory ritual to religion can also be considered as an example of conscious and planned enculturation. Enculturation can be defined as an acquisition of proficiency of oneself in his culture as a youngster or adult including a number of conscious and / or unconscious conditioning acquired throughout the training period. Teachings given to the individual through enculturation period in early age are likely to form deep and indelible effects on the further stages of the youngster's life. The teenager will go in a new position in the community after these rituals. Henceforth he will be considered as an adult Alevi member who could even take part in other religious rituals. In this connection, the tradition can be compared to rituals of puberty practised in most primitive communities. Introductory ritual to religion is very important; because of consisting of common value and functions connecting to one

---

* Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi, Ardahan, Türkiye, huseturk@yahoo.com

** Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay/Türkiye, mcapar@mku.edu.tr

another of peoples in community and providing of continuity of their religion. In this study, introductory tradition to religion which provide to transfer of secret acknowledge among Alawi-Bektashi and Nusayri generations and cem ceremonies in concern with this tradition are investigated as comparatively with the way of literature review and “fieldwork” technique.

Keywords: Introductory to religion, Ritual, Alevism, Nusayriye.

Giriş

Bireylerin içinde yaşadıkları topluma, dine veya mezhebe kabul edilmeleri için o dinin, toplumun ya da mezhebin öngördüğü ritüelleri uygulamak, talip için bir zorunluluktur. Bu durumlarda bireyin veya bireylerin dine kabulü için özel dinsel/ toplumsal geçiş ya da giriş törenleri düzenlenir. Birçok dinde, o dini benimseyen kişilerin belli dönemlerde dinsel ritüeller ile dine bağlılıklarını göstermeleri ve bazı durumlarda da dinsel ritüeller aracılığıyla arınmaları olağan ritüellerdir. Bir dine intisap eden kişilerin de çeşitli ritüeller eşliğinde dine kabul edilmeleri, sıkça karşılaşılan bir durumdur. Yeni bir dine girmek isteyen ya da içinde yaşadığı toplumun benimsediği dinin mensubu sayılmayı talep eden bir kişinin belli bir süreç içinde bir tür sınava tabi tutularak belli aşamalardan geçmesi ve aşamaları başarıyla tamamlaması beklenir. Kişi böylece erişkinler dünyasına katılmaya hak kazanacaktır. Çünkü erişkinler arasına katılma manevi bir olgunluğa tekabül etmektedir ve insanlığın tüm dinsel tarihinde her zaman şu temaya rastlamaktayız: Sırları tanıyan, katılma ayininden geçen kişi, bilen kişidir (Eliade, 1991: 165). Yola giriş diye adlandırılan süreçlerden geçen kişi/aday, belirlenen kuralları yerine getirdikten sonra o dinin bir üyesi olarak kabul edilebilir.

Yola giriş ritüeli, aynı zamanda bilinçli bir kültürlenme (enculturation) örneği olarak da değerlendirilebilir. Kültürlenme, insanın çocuk veya ergin olarak kendi kültüründe etkinlik kazanması ve eğitim süreci sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç dışı şartlandırmalar olarak tanımlanmaktadır (Güvenç, 1984: 131). Kültürlenme sürecinde bireye erken yaşlarda bilinçli olarak öğretilen bilgiler, çocuğun gelecek yaşamında derin ve kalıcı etkiler oluşturabilmektedir. Toplumun sosyal ilişkilerini de belirleyici nitelikte olan yola giriş ritüellerinde öğretilen bu dinî bilgi ve pratikler, çocuklar için çok fazla önem ve anlam ifade etmez. Ancak aile ve grup tarafından verilen önem ve anlam nedeniyle çocukların gelecekteki yaşamını derinden etkilemektedir (Hökeleki, 1998). Bazı özellikleri bakımından yola giriş ritüeli yaşayan birçok ilkel toplulukta da varlığını sürdüren (Bk. Kottak, 2001: 469-470) erginleme ritüellerine de benzetilebilir. Her iki cinsiyet için de yapılan bu erginleme

ritüelleri ergin yaşa giren çocukları topluma kazandırmak için onları dinsel ve dünyasal bilgilerle eğitmek ve bu amaçla yapılan törenler olarak tanımlanmaktadır (Örnek, 1971a: 75-76). Bu eğitim sürecinde çocuk gözden uzak bir yere götürülür, orada din adamı veya yaşlı erkekler çocuğa gerekli bilgileri verirler ve eğitim sonucunda çocuğun acı çektiği bazı ritüeller yapılır. İster dinsel olsun ister seküler, bu uygulamalardan sonra çocuk, ergin kişi olarak topluma kabul edilir.

Van Gennep (1965), bütün bu geçiş ritüellerinin üç ana evreden oluşan tipik bir biçimi sergilediğini öne sürmüştür. Van Gennep'e göre geçiş ritüellerinin ilk evresi olan eşik öncesinde ayrılma ritleri, arındırma ritleri, saçların kesilmesi, hacamat etme ya da kesme gibi törenler yer almaktadır. Bundan sonra aday kişinin toplum dışına yerleştirildiği ve sıklıkla belli tabuları ve sınırlılıkları yerine getirdiği eşik evresi vardır. Bu dönemde topluluğun normal kuralları iptal edilebilir ve yeni doğuma öncülük eden simgesel bir ölüm yer alabilir. Son aşama olan eşik sonrası aşamada ise geçiş yapan kişinin yeni statüye kavuşmasını sağlayan bütünleştirme ritleri yer almaktadır. Bu evrede sınırlılıklar kaldırılır, yeni unvanın kazanılması ve bir yemeğin paylaşılması görülebilir (Morris, 2004: 393). İki mekânı birbirinden ayıran eşik, aynı zamanda dinsel ve din dışı varlık alanları arasındaki mesafeyi ve ayrımı ifade etmektedir. Eşik, hem iki dünyayı birbirinden ayıran hem de zıtlaştıran sınırdır. Aynı zamanda bu, iki dünyanın ilişkide buldukları, din dışı dünyadan kutsal dünyaya geçişin gerçekleştirildiği paradoksal bir yerdir. Bu nedenle insanların oturdukları yerlerin eşiklerine de buna benzer bir ayinsel işlev yüklenmiştir. Çok sayıda ritüel evin eşığının aşılmasına eşlik etmekte, eşığa selam verilmekte veya tapınma hareketleri yapılmaktadır. İnsanların kötü niyetlerine, şeytani ve hastalık getiren güçlere karşı koruyan tanrı ve ruhlar eşığın muhafızlarıdır (Eliade, 1991: 5-6).

Van Gennep'in ritüel geçiş üzerine olan görüşleri, tam anlamıyla genel bir toplum ve tarih kuramı oluşturmaya çalışan Victor Turner (1967 ve 1974) tarafından geliştirilmiştir. Turner, geçiş ritinin iki sabitlenmiş durum arasında bir geçiş içerdiğini ileri sürer, toplumsal yapıyı statik ve değişmez olarak ritüeli ise akışkan bir yaratıcı süreç olarak algılar. Turner, eşiksel dönemin simgeciliği üzerine de bazı ilginç gözlemler yapmıştır. Belirsizlik olarak görülen bu dönemde geçiş yaşayan adaylar cinsiyetsiz ya da iki cinsiyetli görülürler, embriyo ya da yeni doğmuş çocuk gibi değerlendirilir veya ölmüş gibi düşünülürler. Rollerin tersine dönmesi ve normatif sorumlulukların ertelenmesi söz konusudur. Adaylar, karşı cinsin üyesiymiş gibi davranırlar, dövülürler veya küfre maruz kalırlar. Aday normal yaşamdan koştugu zaman çoklukla bir inzivaya çekilme durumu söz

konusudur ya da belli tabu ve sınırlılıklara tabi olabilir. Ritüel anlamda ise yaşlıların mutlak otoritesi üzerinde yoğunlaşan bir gerginlik söz konusudur. Bu durum, eşiksellığın özünü oluşturduğu düşünülen gizli ve bätını bilginin (sacra) önemiyle bağlantılandırılır. Turner eşiksellikte yaşanan toplumsal yapının genel kalıplarına uymayan durumların tümünü communitas kavramı çerçevesinde ifade etmektedir. Communitas, toplumsal yapıya karşıt olarak somut, tarihsel, tekil bireyler arasındaki bir ilişki olarak tanımlanır (Morris, 2004: 394-406).

Yola giriş törenleri, Alevilikte toplumdaki bireyleri, aileleri ve giderek de bütün bir topluluğu birbirine bağlayan toplumsal değer ve fonksiyonlarının yanı sıra, inancın sürekliliğinin sağlanması bakımından da oldukça önemlidir. Geçmişteki baskılar ve Sünnilerin olumsuz tepkileri nedeniyle Alevilik, bätinilik ve gizli örgütlenmeyi temel alan bir inanç olarak varlığını sürdürmüştür. Sır saklama ve gizlilik ile bätiniliğin temel alınması Alevilerin bütünleşmesine ve Aleviliğin tamamıyla dışa kapalı bir inanç sistemi olmasına yol açmıştır. Dışa kapalı olmanın yol açtığı şiddetli baskılara rağmen Aleviliğin varlığını sürdürebilmesinde gizlilik esasına dayalı örgütlenmenin temelini oluşturan yola giriş geleneğinin önemli bir rolü vardır. İnançların aktarılmasını sağlayan yola giriş geleneği yoluyla Aleviler gizli temel bilgilerini bunları koruyabilecek nitelikteki genç kuşaktan kişilere, bu gizli bilgileri asla açıklamamak koşuluyla, kuşaklar boyunca öğretmişlerdir.

Türkiye'deki Alevi gruplarda sanal akrabalık ilişkileri yola giriş ritüelleriyle sağlanır. Birbirinden az çok farklılık gösteren bu inanç gruplarının yola giriş ritüellerinde de bazı farklılıklar göze çarpar. Bu bağlamda Alevilikte yapılan yola giriş, ikrar verme ya da dine kabul törenlerini karşılaştırmalar yaparak tartışmak, Aleviliğin bilinmeyen bazı yönlerinin de ortaya konulması bakımından yararlı olabilir. Bu çalışmada, Alevilik-Bektaşilik ile Nusayrilikte gizli bilginin kuşaklar arasında aktarılmasını sağlayan yola giriş geleneği ve bu gelenekle ilgili olarak yapılan cem törenleri (toplu namaz) din dışı bilimsel bir yaklaşımla alan araştırması ve kaynak tarama biçiminde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Alevilikte Yola Giriş Ritüelleri

Türkiye'de Alevi topluluklarının var olduğunu göstermek için "Anadolu Aleviliği" ya da "Alevilik-Bektaşilik" kavramları kullanılır. Bazen bu kavramlaştırmadan Anadolu'da (Türkiye'de) homojen bir Alevilik inancı olduğu anlaşılır. Ancak biraz ayrıntıya inince Türkiye'de homojen bir Aleviliğin olmadığı görülür. Anadolu

Aleviliğinin İran, Suriye, Irak'taki ve başka yerlerdeki Aleviliklerden farklı olduğu doğrudur ama aynı zamanda Anadolu'nun farklı bölgelerindeki Aleviliğin birbirinden farklı olduğu da bir gerçektir (Bk. Mélikoff, 2006: 255-56). Genel olarak Bektaşilik ve Alevilik birlikte anılmasına ve Alevilik-Bektaşilik kullanımı tercih edilmesine karşın bu iki inanç sistemi arasında da ayrıntıda bazı farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle Suriye'den Hatay'a ve Mersin'e kadar Akdeniz sahil hattı boyunca görülen Arap Aleviliği veya Nusayrilik, temel konularda (on iki imam ve Ehl-i Beyt inancı, Hz. Ali'ye duyulan bağlılık) Alevilik ve Bektaşilikle benzer nitelikler taşımakla birlikte, çoğu konuda Alevilik ve Bektaşilikten farklılıklar gösterir. Alevilik-Bektaşilikte ve Nusayrilikte de Alevi, Bektaşî ve Nusayri olmak için çeşitli aşamalardan geçmek, bazı dinsel ritüelleri uygulamak ve inanç grubunun beklentilerine cevap vermek gerekir. Yukarıda bahsedilen benzerlik ve farklılıkları yola giriş süreç ve ritüellerinde de görmek mümkündür. Her bir Alevilik inanç çevresi, son yıllarda kısmen değişikliğe uğramış olmakla beraber, yüz yıllardır süregelen yola giriş ya da dine kabul edilmiş tören ve ritüellerini sürdürmektedir.

Alevi, Bektaşî ve Nusayrilerde dinsel törenler gizlidir. Bu törenlere dışarıdan biri, bir yabancı yani Alevi olmayan hiç kimse giremez. Fakat gizlilik ve cemlere katılamama sadece dışarıdan ya da yabancı birine değil, bazı durumlarda içeriden birileri için de geçerlidir. Örneğin Nusayrilerde kadınlar dinsel törenlere kesinlikle alınmazlar. Hatta daha da ileri giderek erkeklerin törenlerde yaptıkları konuşmayı duymamak için kulaklarına pamuk tıkadıkları da olur (Türk, 2005: 89-100). Kızılbaş-Alevilerde ise bekârlar (mücerret) musahiplik törenlerine alınmaz. Bazı durumlarda cemin başlangıcında bekârlar ceme alınsa da musahiplik töreni başladığı zaman bu gençler cem ortamından çıkarılır. Ayrıca Alevi inancına göre düşkün olanlar da cem törenine kesinlikle giremezler. İkrara sadık kalmayıp suç işleyenler, ancak suçlarının cezalarını çektikten, dede ve cemaat tarafından bağışlandıktan sonra cem törenlerine katılmaya hak kazanabilirler.

Anadolu Aleviliği ve Arap Aleviliğinde (Nusayrilik) yola giriş ritüelleri bazı yönleriyle birbirine benzese de bazı yönleriyle farklılıklar göstermektedirler. Alevilik-Bektaşilikte temel ritüeller ve yola giriş ritüeli benzer şekillerde uygulanmaktadır (Birge, 1991: 237-39). Ancak Arap Aleviliğinde yola giriş ritüeli birçok yönüyle Alevi ve Bektaşîlerin uyguladıkları yola giriş ritüelinden oldukça farklıdır.

Alevi-Bektaşilerde Yola Giriş

Esas itibarıyla bir inanç sistemi olarak Alevilik, Hanefi mezhebinden farklı olduğundan ve senkretik özelliğinden dolayı dışlandığı, muzır ve tehlikeli olarak görüldüğü için büyük toplumun dışına/çeperine itilmiştir. 1990'lı yıllara kadar bütün dinsel pratiklerini büyük bir gizlilik içinde yapmak zorunda kalmışlardır. Bu gizliliği sürdürmenin en önemli yollarından biri, mümkün olduğunca merkezden uzak yerlere kaçıp oralara yerleşmek, bir diğer yol ise içlerine yabancıları almamaktır. Dolayısıyla Alevilerin cem törenlerine sadece Aleviler alınabilir ve Aleviler yola girme ritüellerine katılabilirlerdi. Alevi olmayanlar kesinlikle cem törenlerine alınmazlardı. Hatta cemin yapılacağı köyde Alevi olmayan yabancı birileri varsa takkiye yoluyla onların köyden uzaklaşmaları sağlanırdı ve böylece rahat bir ortamda tören yapılmaya çalışılırdı. Bu kadarla da kalınmaz, cem yapılan yerin çevresine gözcüler konularak olası bir tehlikeye karşı önlem alınırdı (Yörükân, 2002: 229).

Son yıllarda bu gizlilik ve kapalılık, büyük ölçüde ortadan kalmış veya oldukça azalmıştır. Yabancı veya Sünnilerin Alevi olmasında bile bu katı içe kapanıklık değişmeye başlamıştır. Cibali Ocağı dedesinin bu konudaki görüşü şöyledir: Alevilik, ikrar vermekle vücut bulur. Bir kişi tüm benliğiyle özden Allah, Resül, Ali ve Ehl-i Beytini sever ve bir pirden el-etek tutup ikrar (söz) verirse ve ikrarında durursa Alevi olabilir. Alevi olmanın ölçütü, Alevi ana-babadan gelmek değil, Aleviliği iyi öğrenip benimseyerek yaşamaktır. Nitekim günümüzde pek çok Sünni kökenli kardeşimiz Aleviliği tercih etmiştir (Aslanoğlu, 1999).

Tabi ki ister köken itibarıyla Alevi, ister sonradan Aleviliği benimsemiş olsun kural olarak mutlaka yola giriş cemlerine girmesi ve ikrar vermesi zorunluluğu vardır.

Öncelikle şunu vurgulamak gerekir: Birçok Alevi ve Bektaşi topluluğunda ikrar alabilmek veya yola girebilmek için öncelikle bu niyeti beyan etmek gerekmektedir. Ancak talep ile kabul, Alevi ve Bektaşilerde farklıdır. Yukarıda vurgulandığı gibi, Alevilerde yola giriş törenlerine girip "tam Alevi" olabilmek için Alevi soydan olmak şartı vardır. Bu, genel bir kuraldır. Alevi olmak isteyen bir kişi öncelikle bu dileğini Alevi topluluğundan bir kişiye bildirir. O Alevi de dedeye durumu açar. Bir rehber görevlendirilerek bu kişinin bir yıl boyunca takip edilmesi sağlanır. O köyde yaşayan herkes Alevi olmak isteyen adayın davranışlarını takip eder. Uzunca bir sürenin sonunda eğer kişinin davranışlarında Aleviliğe aykırı bir şey bulunmadıysa onun Alevi olmasının önü açılmış olur ve diğer prosedürler uygulanmaya başlanır.

Yörükân (2002: 66-72), 1900'lerin başında dışarıdan bir kişinin Tahtacı

Alevisi olabilmesi için şu yolu izlemesi gerektiğini belirtir: Eğer Alevi ailesinden olmayıp da (...) hariçten girecek ise, onu üç sene tecrübe ederiz. (...) Tecrübelerimiz bittikten sonra o adamın rehberi onu alır, dedenin huzuruna çıkarır. Dede ona üç defa, 'Biz seni bu yola almayız, bizim yolumuz incedir. Sen bu yükü kaldıramazsın, gelme, gelme, dönme, dönme.' der. Talip, her defasında 'Ben sadıkım, seri veririm sırrı vermem. Beni irşad ediniz', der. Sonra dede ona yemin ettirir. 'Eğer sözünden dönersen Ali'nin kılıcı başına olsun mu? On iki İmam'ın gazabı seni çarpsın mı? Bu ikrardan dönersen erenler huzurunda yüzün kara olsun mu?' der. Talip 'Olsun.' cevabını verir. Ondan sonra dede: 'Eline, diline, beline pek ol. On İki İmam'ı hak bil; imanın, Allah Muhammed Ali; mezhebin Câfer-i Sâdık. Var rehberinden yol, erkân öğren.' der. Talip, dedenin huzurundan çıkar.

Alevi-Bektaşilerde yola giriş; çocuk ikrarı, ikrar cemi ve musahiplik cemi olmak üzere üç aşamada gerçekleşir. İkrar cemiyile musahiplik cemi, geçmişteki otantik uygulamasından hem kısa hem de bölge özelliklerinden kaynaklanan kimi farklılıklarla uygulanmaktadır. Bu iki törenin yürütülmesinde on iki hizmetin verilmesi aşamaları aynı şekilde yürütülmektedir. Tören başladığında başta mürşit olan Dede, onun yanına mürebbi, onun alt yanına da rehber oturur. Rehberle bitişik durumda ve daire biçiminde önde gelen kişiler sıralanır, onlardan biraz aralıklı olarak ise diğer canlar yaş sırasına göre otururlar. Her bir cem, Aleviler için büyük önem arz eder. Alevi topluluğundaki bir bireyin Alevi sayılabilmesi için bu cem törenlerine katılması, cemlerdeki aşamalardan geçmesi ve törenlerdeki ritüelleri uygulaması gerekir. Alevi inancına göre aksi takdirde tam anlamıyla Alevi olmak mümkün değildir. Alevilerde yola girmenin, bir başka deyişle Alevi olmanın birkaç aşaması vardır. Yola girmenin ilk aşaması çocukluktan başlar. Alevilerde 12 yaşına gelen bir çocuğa Alevi inancını öğretmek, ana ve babanın gittiği yolu göstermek için çocukluk ikrarı alınır (Eriş, 2003: 76).

Aleviliğin temel kitabı olan İmam Cafer Buyruğu'nda erkek ve kız çocuklarının ikrarı ayrıntılı olarak anlatılır. Erkek çocuklarının ikrarında; ikrar alacak oğlanların boyunlarına birer mendil bağlanır (tığbent) ve oğlanlar mürebbinin eşliğinde ceme katılırlar. Mürebbi, en büyük olanın mendilini tutar, öbür oğlanlar ise birbirlerinin boynundaki mendilleri tutarlar. Önde mürebbi olmak üzere bütün erkek çocuklar eşliği öperler. Mürebbi tuttuğu mendili Dede'ye teslim eder. Dede erkek çocuklara öğütler verir ve bu öğütleri üç kez tekrarlar. Daha sonra çocuğun boynundaki mendili üç kez düğüm yaparak beline bağlar. Sırasıyla bütün erkek çocuklar mürebbinin elini öperek sol yanında dâra dururlar. Dâr gülbankı okunur ve erkâna yatarlar. Erkândan

kalkıp içeride oturan canların sırasıyla ellerini öptükten sonra dâra dururlar. Döşek kaldırılır, ferraş meydan alır, bir gülbank okunduktan sonra dolu gelir. Doludan önce delile damlatılır, ardından dede içer ve çocuklara kendi dolularından verir. Lokmalar yendikten sonra sofraya kalkar, çocuklar kuşaklarını çıkartırlar. Böylece çocuk ikrarı alınmış olur (Korkmaz, 1997: 123-125).

Kız ikrarı, temelde erkek çocuğu ikrarından çok farklı değildir. Farklı olarak kızlar, yalnız başlarına ikrar alamazlar. Kızlar eri ile dara durup tarikat nikâhı usulünce yola girerler (Korkmaz, 1997: 123-125). Günümüzde yapılan biçimiyle kız ve erkek çocuk ikrarları ile ikrar verme cemi çoğunlukla birlikte yürütülmektedir.

Alevilikte yola girmenin ikinci aşaması, ikrar cemidir. İkrar cemi, erkek ve kız çocuklarının yola girmesinden sonra düzenlenen ilk büyük törendir. Bu törene katılmayan birinin Alevi veya Bektaşî olması söz konusu değildir (Korkmaz, 2000: 373). İkrar verme aşamasında; yola girme isteğini kendi bulduğu rehberle bildirdikten ve rehber de dededen gerekli izni ve onayı aldıktan ve yola girmek isteyen talip bir süre denenip uygunluğu iyice anlaşıldıktan sonra ikrar cemi yapılır. Meydana çağırılmadan önce rehber, talibe abdest aldırır ve bazı öğütlerde bulunur. İki rekât namaz kıldırdıktan sonra talip, beyaz bir kefene sarılır. Kefene sarılan talip, bir bakıma ölmüştür ve yeni bir inanç/felsefe dünyasında yeniden dirilecektir. Beyaz kefen içindeki talibe dede tarafından telkinler yapıldıktan sonra boynuna tıg bent takılan talip meydana alınır; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını temsil eden erenlere tek tek selam verilir. Böylece ikrar verecek talip dört kapıdan girmiş kabul edilir. Daha sonra dede, elini talibin omzuna koyar ve bir ayet okuduktan sonra tıg bendi çözer, kefen çıkarılır. Böylece talip yeniden dirilmiş, yeni yaşamına başlamış olur (Korkmaz, 2000: 379-381).

Alevilik-Bektaşîlikte üçüncü ve en önemli yola girme aşaması musahipliktir. Musahiplik; bir tür kardeşliktir, yardımlaşma ve paylaşmadır. Musahiplik, Kızılbaş Aleviliğin temel direği sayılır. Musahipler, yetişkin Alevi topluluğuna katılmış sayılırlar (Bozkurt, 2003: 107). Musahipli olmayanlar cem törenlerine katılamazlar. Fakat bu kural Alevilik açısından önemli olmakla beraber artık bir kural olmaktan çıkmıştır. Cibali Ocağı dedesinin verdiği bilgi, bu yöndedir: Ceme girmek için musahipli olmak gerekmez, yalnız ikrarlı olmak şarttır. Ancak hizmet sahibi olabilmek için musahipli olmak gerekmektedir (Aslanoğlu, 1999). Musahiplik aşamasında ikrar vermiş evli iki erkeğin eşleri ile birlikte Hakk'a yürüyünceye kadar kardeş kalacaklarına, birbirlerine kefil olacaklarına ve birbirlerini kollayıp

koruyacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına dedenin ve toplumun önünde söz vermeleri için musahiplik cemi yapılır.

Musahiplik için yapılan cem töreninde musahip olacak çiftler, Dede karşısında dâra dururlar. Dede, öncelikle musahip olmanın yükümlülüklerini ve koşullarını anlatır. Gerekli yükümlülükleri yerine getirip getirmeyeceklerini kabul edip etmediklerini sorar. Adayların olumlu yanıt vermeleri üzerine Dede, bir gülbank okur. Bu gülbanktan sonra adayların sınanmak için bir yıl veya daha kısa beklemeleri gerekir. Eğer canlar bu sürede anlaşılmazlarsa musahip olmaktan vazgeçerler. Musahiplik cemi delil gülbangının okunmasıyla başlar, sonra kurban içeri alınır. Rehber kurban sahipleriyle birlikte içeri girer. Musahip olacak iki karı koca ile rehber, beşi birlikte eşiğin sağına ve soluna niyaz ettikten sonra rehber sağ başta olmak üzere birlikte dâra dururlar. Rehberin elini öpen kurban sahipleri onun sol yanında eşleri ise arkalarında onların eteklerine tutunmuş olarak dâda beklerler; ancak bu arada kadınlar yer değiştirmiş durumdadırlar. Rehber musahip olacak kişilerin boyunlarına birer mendil ya da tülbent bağlar. İki mendilin ucunu sağ eliyle tutar, bu sırada musahip adayları dedenin karşısında, dâda ve ayaklarını mühürlemiş durumda beklemektedirler. Rehber “Hü tarikat erenleri.” deyince Dede “Hü tarikat yolcusu! Nerden gelip nereye gidiyorsunuz?” diye sorar. Bunun üzerine Rehber “Marifetten gelip sırrı hakikate gidiyoruz.” diye cevap verir. Bunun üzerine Dede, bu yolun ne kadar zor bir yol olduğunu uzun uzun güzel sözlerle anlatır. Bu kez Rehber bu yolun zorluklarını bildiklerini ve bu yoldan dönüşün olmayacağını belirtir. Dede, musahip adaylarına diz çökmelerini söyler, sonra Rehber iki musahip adayının boynuna bağlı olan mendillerin ucunu Dede’ye uzatarak “Sana Muhammed-Ali’nin yoluna girmek üzere bir çift kurban getirdim. İşte yularları.” dedikten sonra, Dede “musahip adaylarına “artık siz musahip oldunuz.” diyerek musahipliğin gereklerini anlatır ve “sözlerinden ve yollarından dönmeyeceklerine” dair söz vermelerini ister. Dede, ikrarınızdan dönmeyeceklerine dair cemaatin şahit olduğunu bildirdikten sonra musahipler ve eşlerinin üzerine bir çarşaf örtülür. Böylece kardeşlikleri pekişmiş olur. Özellikle törenin bu aşaması Aleviler için çok önemlidir. Çünkü bu aşama adayların hayatları boyunca sürecek olan yakın ilişkilerinde birbirlerine karşı güvenini, saygısını ve kardeşliğini gösterecek olan bir sınavdır. Adaylar birbirleri hakkında herhangi bir kötü düşünceye kapılmayacaklardır, bir başka deyişle nefisleri uyanmayacaktır. Bu sırada Dede, İsm-i Azam duasını okur. Dua bitince çarşaf kaldırılır, Rehber sağ başta olmak üzere yan yana dizilip Dede karşısında ayak mühürlenmiş şekilde dâra dururlar. Son aşamada ise Dede ve Rehber’den başlayarak

cemdeki büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperler ve erkâna girerler. (Korkmaz, 2000: 341-347). Bu törenlerden sonra çiftler artık musahiptirler ve musahipliğin bütün gereklerini yerine getirmek zorundadırlar.

Musahiplik, evli çiftler arasında kurulan bir sanal akrabalık türüdür. Musahip olacak kişilerde bulunacak nitelikler, Aleviliğin manifestosu şeklinde değerlendirilebilecek olan İmam Cafer Buyruğu'nda gayet ayrıntılı bir şekilde tarif edilir. Buyruğa göre musahip olacak çiftler, birçok açıdan birbirleriyle eşit düzeyde olmalıdırlar. Mesela biri diğerinden daha zengin veya yoksul; statü olarak da biri diğerinden daha üstün veya aşağıda olamaz. Dedelerle müritler, sipahilerle rençperler, yaşlılarla gençler, zanaat sahipleri ile avareler, evlilerle bekârlar, mürşitlerle talipler musahip olamaz. Çünkü Buyruk'a göre sipahiler kurttur, rençperler koyun; zanaatkârlar baldır, avareler sirke; yaşlılar kıştır, gençler bahar; âlimler şahindir, cahiller tavuk; mürşitler deryadır, talipler damla ... Dolayısıyla farklı statülerdeki bu kişilerin musahip olması uygun görülmez. Ayrıca musahiplerin aynı dili konuşmaları ve aynı veya yakın yerlerde/köylerde ikamet etmeleri şarttır (Korkmaz, 1997: 24).

Özellikle aynı dili konuşuyor olmak ve aynı yerde ikamet etmek kuralları musahipliğin sosyoekonomik yönüne vurgu yapması bakımından önemlidir. Çünkü musahipler birbirlerine her konu ve koşulda destek ve yardımcı olmak zorundadırlar. Musahipler birbirlerine ihtiyaç duyduklarında hemen yardıma gelebilecek mesafede olmalı ve birbirlerinin söylediklerini eksiksiz anlayabilmelidirler. Bu nedenle mesafe yakınlığı ve dil birliği önemli bir ayrıntıdır. Eşitlerin musahip olmasının mantığı da böylece Buyruk tarafından belirtilmiş olur. Eşitlerin musahipliği konusu, her ne kadar cem odalarında "Eşiktekiyle döşekteki eşittir." düsturu dile getirilse de, Alevi topluluğunda hiyerarşik bir yapılanmanın benimsendiğini göstermesi bakımından da önemlidir. Bu hiyerarşik yapılanma "Davul dengi dengine çalar." anlayışının tezahürü olarak görülebilir.

Musahipler birbirleriyle kardeş sayıldıkları için birbirlerinin evine destursuz girebilirler. Her bir çiftin çocuğu, diğer çiftin de çocuğu sayılır. Bu nedenle musahip çocukları musahip ebeveynlerine de anne ve baba, musahiplerin çocukları ise birbirlerine abla, ağabey, kardeş diye hitap ederler. Dolayısıyla birçok sanal akrabalık ilişkisinde olduğu gibi musahip çocukları kardeş oldukları veya öyle kabul edildikleri için birbirleriyle evlenemezler.

Alevi-Bektaşilerde bütün cemlerde olduğu gibi yola girme cemlerinde de çeşitli dualar okunur. Ancak bu dualar Sünnilerin dualarına benzemez. Bazı ayetler ya da hadisler uygun zamanda dile getirilse de aslolan tercümanlar, gülbanklar, duvaz-ı imam (düvazdeh imam) ve deyişlerdir. Törenlerde dâra durulur ve niyazda bulunulur, secdeye varılır. Alevilerdeki niyaza namaz dendiği de olur; ancak bu namaz Hanefi/Sünnilerdeki namaza benzemez. Bu namaz yere secde etmek, yeri, kapı eşiğini veya pervazlarını öpmek, ceme katılanların birbirlerine niyaz etmeleri, dedeye niyaz etmeleri genel olarak dua ve görüşme anlamlarına gelir.

Yukarıda vurgulandığı gibi Alevilerde yola girmenin ön şartı, kişi ya da kişilerin Alevi olmasıdır. Dedelik kurumu da babadan oğula geçmektedir. Başka bir deyişle Alevilerde dedelik sadece seyyid soyundan gelenlerin ya da ocaklıların bir ayrıcalığıdır (Mélíköff, 2003: 10). Bektaşilikte ise durum değişir. Bektaşi olmak için soy olarak Bektaşi olmak gerekmediği gibi Müslüman olmak da şart değildir. Başka bir deyişle “Bektaşi olmak isteyen ve buna layık görülen herkes Bektaşi olabilir. Ancak Alevi olarak doğmamış olan birisi sonradan Alevi olamaz.” (Mélíköff, 2003: 10). Herhangi bir dinden ya da inanç çevresinden bir kişi Bektaşi olmak istediğinde bunu ifade etmesi ve Bektaşi olabilmek için istenilen/beklenen şartları yerine getirmesi ve elbette Bektaşi olmak için gerekli nitelikleri taşıması yeterlidir. Sonradan Bektaşi olmuş bir kişi Bektaşiliğin üst makamlarına kadar çıkabilir, Baba, Dede Baba, Halife Baba unvanını alabilir. Bektaşi olmayan bir kişinin sonradan Bektaşi olabilmesinin (ve musahiplik gerektirmemesinin) nedenini anlayabilmek için bizzat bu tarikata adını veren Hacı Bektaş Velî’ye bakmak gerekir (Bk. Korkmaz, 2000: 322). Hacı Bektaş Velî mücerret olduğundan, yani evlenmediğinden (dolayısıyla kendisinden sonra Bektaşi şeyhliğini devam ettirecek bir nesebi olmadığından), Bektaşi olmayan bir kişinin Bektaşiliğe kabul edilmesi ve sonrasında da Dede Babalığa kadar yükseltilebilmesi mantığa uygun görünmektedir. Bununla beraber Hacı Bektaş Velî daha birçok Bektaşi Babası (şeyhi) mücerret olmasına rağmen, sonraki dervişlerin mücerret olması zorunluluğu bulunmaz; başka bir deyişle mücerretlik tarikatın şartlarından, farzlarından ve rükünlerinden biri değildir. İsteyen derviş evlenebilir, dileyen tecerrüd kalabilir (Bk. Yılmaz, 2009a). Mücerretlik, daha çok Arnavutluk’ta yaygın olan Babagân kolunda görülür (Birge, 1991: 185).

Yukarıda da vurgulandığı gibi Alevilikte musahiplik, yola girişte en önemli aşamadır. Postnişin Veliyettin Ulusoy, yola girişte esas olan musahipliğin özellikle Bektaşiliğin Babagân kolunda pek olmadığını ama Dedegân kolunda oldukça güçlü olduğunu dile getirmektedir (Milliyet, 5 Ocak 2009). Musahipliğin Bektaşiliğin

Babagan kolunda olmamasında bu koldaki mücerretlik kavramı ve Hacı Bektaş Velî'nin de mücerret olduğu inancı etkili olmuş olabilir (Er, 1998: 39).

Bazı yönleriyle Bektaşilikle Kızılbaş-Alevilik arasında farklar bulunmakla birlikte yola giriş törenlerinde pek önemli bir fark olmadığı görülür. Bazı Bektaşî cem törenlerine başlarken Besmeleden sonra bir kez Fatiha, üç kez İhlas sureleri okunur ve ardından oldukça uzun ve ayrıntılı bir tercümana geçilir (Soyyer, 2004: 261). Bazı bölgelerde yapılan cem törenlerinde Alevilerde ve Tahtacılar da dolu sunma geleneği bulunur. Dolu genellikle rakı, bazen de şaraptır. Rakı önce dedeye, sonra rehber, musahipler ve topluluktaki diğer canlılara sunulur. Dolu sunma işlemi cemlerde üç kez tekrarlanır. Mélikoff, rakı ya da şarap gibi alkollü içkilerin cem töreni sonrasında verilen yemek ziyafetinde içilebildiğini belirtir.

Tahtacılarıdaki cem törenlerinde dolu sunma geleneği varken Bektaşilerde, orta ve doğu Anadolu Alevilerinde cem sırasında dolu sunma geleneği yoktur. Bununla beraber Alevi ve Bektaşîlerin cemde içki içmediklerini belirten genellemelere de rastlanmaktadır. Örneğin İbrahim Aslanoğlu (1999) Bektaşî-Alevi ceminde içki içilmediğini, içkili ceme girilmediğini belirtmektedir. Fakat cemlerde yaygın olarak şerbet (üzüm suyu, nakfi) içilmesine rağmen cem töreni sırasında ve özellikle de tören bitiminden sonra rakı ve şarap gibi alkollü içkilerin içildiği de bilinmektedir. Bektaşilerde dolu (rakı, şarap) içilmemesinin nedeni ise Makâlât'taki uyarılarla açıklanabilir. Makâlât'ta içkinin (rakı ve şarabın) haram açık bir şekilde belirtilir ve bu haram ve yasak Kuran ayetleriyle de desteklenir:

“Bir kuyuya bir damla içki damlasa, o kuyunun suyunu bir kere boşaltsalar, dışarı dökseler, o suyun döküldüğü yerde ot bitse de o otu koyun yese; takva ehli kavlince o koyunun eti haramdır. Şunun içindir ki içkinin haramlığı ve murdarlığı şeytan fiilindedir (Hacı Bektaş Velî, 1996: 4-5).

Nusayrilerde Yola Giriş

Arap Aleviliği (Nusayrilik) hem Alevilik hem de Bektaşilikten oldukça farklıdır. Arap Alevilerinin Türkiye'nin diğer bölgelerindeki Alevilerden en önemli farklılığı günlük hayatta ve ibadetlerde kullandıkları dildir. Arap Alevileri Türkçenin yanı sıra Arapça konuşurlar ve ibadetlerinde ise ana dilleri olan Arapçayı tercih ederler. Arap Aleviliği namaz, oruç, yola giriş ritüelleri ve okunan dualar konusunda da Alevilik-Bektaşilikten farklıdır. Bir başka farklılık da bâtniliğin derecesidir. Genel anlamda ve bir bütün olarak Alevilik, gizliliğe dayalı bâtni bir inanç felsefesidir. Fakat

gizlilik ve bätinilik Arap Alevilerinde çok daha baskın durumdadır. Nusayriler hiçbir sınırlarının dışarıya sızmasını istemezler. Bunun için de sıklıkla takıyyeye başvururlar.

Nusayrilerde yola giriş, erkek çocuklara uygulanan bir ritüeldir. Başka bir deyişle Arap Alevilerinde “Yola giriş ritüelleri, hem annesi hem de babası Alevi olan erkekler için düzenlenir” (Olsson, 2003: 231). Bu, amcalık denen bir uygulamayla gerçekleştirilir. Fakat Nusayrilerdeki yola giriş pratiği sadece yola giriş anlamına gelmez, bu tören aynı zamanda çocuğu erişkinler dünyasına hazırlama ve erginleme pratiğidir. Arap Alevilerinde de [Çocuk] Amcanın evinde kaldığı süre içinde ailesi ile görüşemez. Ancak çocuğun eğitiminden sıkılması veya ailesini çok özlemesi gibi istisnai durumlarda, ailesi gelerek çocuğu görebilir. (...) Aday çocuk, evde kaldığı süre içinde odasından dışarı çıkmaz ve ders çalışır. (Türk, 2005: 99).

Evden uzaklaştırılan çocuğun (amcanın yanına gönderilerek) hem dini öğrenmesi hem de yeni bir kimlik ve kişilik kazanması, aileden bağımsız yaşamayı öğrenmesi sağlanır. “Erginleme ritleri[nin], çocuğu, anasının çevresinden koparıp, ona yeni bir benlik kazandırarak ‘topluma katma’ amacını gü[tüğü]” (Örnek, 1971b: 110) kabul edilirse amcalık geleneğinin çoğu yaşayan ilkel toplulukta da varlığını sürdüren erginleme ritüellerine benzediği söylenebilir.

Nusayrilikte yola giriş töreni birbirini takip eden farklı zamanlarda düzenlenen ve toplu namazların (cem) kılındığı üç aşamalı bir süreç şeklinde gerçekleşmektedir. Fakat üç aşama bir kural değildir; giriş ritüelinin bir seferde tamamlandığı da olur. (Türk, 2005: 90). Yola girecek olan çocuğun yaşayacağı bu üç aşama simgesel özellikler taşır: Bu üç törenin her birine de Nusayriler ‘toplantı’ adını vermektedirler. Mecazi anlam taşıyan başka isimlendirmeleri de vardır ki bunlar; ilk tören için ‘ilişkiye girilen gün’, ikinci tören için ‘hamileliğin kesinleştiği gün’ ve adayın dini tam olarak öğrendiği son tören için kullanılan ‘doğum günü’ şeklinde yapılan bir adlandırmadır (Keser, 2003: 97).

Çocuğa Nusayriliği öğretecek olan kişi (amca adayı), yakın akrabadan olamaz. Genellikle çevrede iyi bilinen, herkes tarafından sevilen ve sayılan bir kişinin amca olarak seçilmesine dikkat edilir. Bir şıh/şeyhin amca olarak seçilmesi, gerek çocuk gerek çocuğun ailesi için övünç kaynağı olabilir. Eskiden şeyhlerin amca olmasına dikkat edilirdi; fakat artık saygın ve din konusunda bilgili herhangi bir Nusayri de amca olarak tercih edilebilmektedir (Türk, 2005: 83). Amcanın seçilmesi çocuğun özgür seçimine bırakılır; çünkü çocuğa seçme şansı verilmediği zaman çocuğun

dinden soğuyacağı düşünülür. Çocuğun seçtiği amca uygun bir kişiye ve kendisi de kabul ederse o kişi, amcalık görevini yerine getirir. Ancak çocuğun seçtiği amca aday istenen nitelikleri taşıyorsa çocuğa başka bir amca aday önerilir.

Nusayriliğe girecek olan çocuğa amca olan kişi ile çocuk ve çocuğun ailesi arasında bir akrabalık oluşur. Din amcası çocuğa öz amcası kadar, bazen öz amcasından daha da yakın olabilir. Amca, çocuğun ruhani babası olarak kabul edilir (Türk, 2005: 82, 89). Çocuğun ailesiyle amca ailesi, tıpkı musahiplikte olduğu gibi birbirlerinin akrabası olurlar. Bu akrabaların çocukları birbirinin kardeşi olarak kabul edilir. Dolayısıyla bu ailelerin çocukları da musahiplikte olduğu gibi birbirleriyle evlenemezler. Yine musahiplikte olduğu gibi çocuğun ailesiyle din amcasının ailesi dayanışma içinde olmakla ve birbirlerine hemen her konuda yardım etmekle yükümlüdürler. Öte yandan aynı amcadan din eğitimi almış olan çocuklar da birbirlerinin din kardeşi sayılırlar (Türk, 2005: 82-100). Amca, çocuğun eğitimi ile de ilgilenmek, ihtiyaçları varsa onları da karşılamak ve onun gelişimini takip etmek zorundadır.

Arap Alevilerinde genellikle üç aşamadan oluşan yola giriş ritüelinin birinci aşamasında ilkin amca olarak seçilen kişiye teklif götürülür. Bu konuda meşvere (danışma) yapıp anlaşmaya varınca sınama aşaması başlamış olur. Diğer aşamalarda olduğu gibi meşvere aşamasında da kurban kesilecektir ve kurbanın kesileceği bıçağa dua edilir. Bu pratik, Alevi-Bektaşilerdeki gülbanklara benzetilebilir. Kurban etinin yemek olarak hazırlanmasında kadınlar görev alır. Ancak görev alacak kadınların temiz, namuslu, doğum yapmışsa kırkını doldurmuş olması gerekir; ayrıca aybaşı hâlinde ve dul olmaması zorunludur. Kadınlar yemek hazırlarken erkekler dine kabul edilecek çocuğun evinde toplanırlar ve cem adını verdikleri toplu namaz için hazırlanmış odada namaz kılarlar. Namazdan önce abdest almış olmaları gerekir. Sünnilerin abdestinden farklı olan bu abdestte bütün vücut yıkanır. Alevi-Bektaşilerde olduğu gibi vücudun her bir organı için ayrı bir dua okunur. Bununla birlikte çoğu zaman tek tek organlar için dua okunmaktansa bütün vücut yıkanırken ilfrd vedu (cünüpluktan kurtulma) duası tercih edilir.

Cemaat, namaz kılınacak odaya geçtikten sonra yarım ay biçiminde şeyhin ve yardımcılarının karşısına dizlerini bükerek kade pozisyonunda oturur. Cemaatin karşısında ortada şeyhin sağında nakip veya nakipler, solunda ise necip yer alır. Nakipler şeyh soyundan gelen kimselerdir. Töreni yöneten şeyhe duaların okunmasında ve törenin yürütülmesinde yardımcı olmakla görevlidirler. Şeyh aday

olan bu kişiler törene katılarak pratik eğitimlerini tamamlarlar. Necib ise cemaat içinde dürüst, güvenilir ve toplu namaz konusunda bilgili yaşlı erkeklerden biri olabilir.

Toplu namaz başlarken bir tepsi içinde nakfi, reyhan, çaysıl tib, sürahi ve bardaklar getirilir. Şeyh, Namazda Hüseyin b. Hamdan el-Hasibi tarafından yazılan Kitab-ul Mecmu kitabında bulunan on altı sureden bazıları okunur. Ritüelde şeyh, yardımcıları, çocuğun ailesi ve amcanın dışında yaşlılar ve davet edilen öteki misafirler bulunur. Şeyh, Fatiha duasını okuyarak namazı başlatır. Bu sırada bahur hazırlanır. İlk önce hömbelez denilen bitki, bütün cemaate dağıtılır. Herkes güzel kokmak için bu bitkiyle ellerini ovalar. Şeyh de cemaatle birlikte reyhan (koku) duasını okur. Hemen sonra ceysıl tib adı verilen küçük cevizlerin küçük parçalara bölünerek suya karıştırılmasıyla elde edilen içecek törene katılanların her birinin avuçlarının içine az miktarda dökülür. Herkes bu içeceği içerken şeyh ve cemaat birlikte tib duasını okur. Tören, bahur duasının hep bir ağızdan okunmasıyla sürdürülür. Aynı zamanda bahur hazırlanarak yakılır. Bahurun yakılmasının törene mistik bir hava verdiğine inanılmaktadır.

Şeyh, tören başlamadan önce “Herkes arınsın.” diyerek hep bir ağızdan arınma duasının okunmasını ister. Bu duanın okunması, bir tür günah çıkartma anlamına gelmektedir. Arınma duasının okunmasıyla birlikte asıl namaza başlanmış olur. Arınma duasını Fatiha'nın okunması izler. Aslında Fatiha, namazda okunan her duanın okunmasından sonra tekrarlanır. Daha sonra namazda sırasıyla işara, sücud, aleviyye ve selam duaları okunur. İşara duası okunurken inanç gereği el öpülüp başa koyulduktan sonra sağ el, göğsün üzerine koyulur. İşara duasının okunmasından sonra çocuk odaya alınarak amcasının yanında ayakta durur. Törende bulunan yaşlıların elini öper. Şeyh çocuğa “Esselamu Aleyküm” demesini söyler. Amca şeyhin elini öptükten sonra aday olan çocuk da şeyhin elini öper. Amca ve genç aday şeyhin karşısında bacaklarını dizlerinden bükerek kade pozisyonunda şeyhin karşısına otururlar. Şeyh adaya neden geldiğini sorduğunda; aday sırrı öğrenmek üzere geldiğini ve bu sırrı taşıyabilecek olgunluğa sahip olduğunu söyledikten sonra din amcasının kim olduğunu açıklar. Şeyh, adaya sırrın açıklanmasının sonuçlarını anlatır ve adaydan sırrı açıklamayacağına dair yemin etmesini ister. Şeyh adayın yeminine bağlı kalacağına inandıktan sonra çocuğa amcasına, ailesine ve büyüklerine saygılı davranması konusunda bazı nasihatlerde bulunur. Bu aşamada çocuğa sır olarak kısa “Amcam benim başımın tacı, gözümün nurudur.” sözü öğretilir ve çocuktan tekrarlaması istenir. Çocuk, öğrendiklerini sır olarak saklayacağına ve

açıklamayacağına dair kırk defa yemin ettikten sonra şeyhin, amcanın ve törendeki yaşlıların ellerini öperek odadan dışarı çıkar.

Törene sücud duasının okunmasıyla devam edilir. Ritüelin yapıldığı zamana göre namazın da rekât sayısı değişeceğinden sücud (secde) duasının sayısı rekât sayısına uygun olarak ayarlanır. Sücud duası her okunduğunda cemaat, hep birlikte başlarını öne eğerek secdeye varır. Şeyh, Allah'ın temsilcisi olarak görüldüğü için Şeyh'in şahsına yapılan secde insanda gövdelenen Allah'a yapılmış sayılır. Aleviyye duasının hep bir ağızdan okunması sırasında ise nakfi (üzüm suyu) dağıtılmaya başlanır. Şeyh, sürahi içindeki nakfiyi bahurun üzerinde dolaştırdıktan sonra bir kadehe doldurarak bir yudum içer ve nakibe verir. Başka bir bardağa doldurduğu nakfiden de bir yudum içtikten sonra necibe verir. Onlar da birer yudum içtikten sonra kadeh cemaat arasında dolaştırılarak herkes bir yudum içer. Kadehi alan kişi kendisine kadehi verene "Sağlık ve afiyet olsun." dedikten sonra içerken de "Sırr-ı akit ayn, mim, sin" sözlerini tekrarlar. Nakfi içilmesinden sonra da sücud duası okunarak tekrar secdeye varılır. Daha sonra Kur'an-ı Kerim'den çeşitli dualar okunur. Her duadan sonra sücud duası okunarak secde edilir. Böylece namazın rekâtları tamamlanır.

Toplu namaz sırasında şeyh veya nakib, duaları okurken cemaat "Amin." der, törenin sahibi de dua aralarında ayağa kalkarak "Hoş geldiniz, zahmet ettiniz, Seyidna Hıdır, Şeyh Yusuf ve Şeyh Hasan sevgisiyle evime hoş geldiniz." diyerek cemaate geldikleri için minnettarlığını sunar. Bahur tekrar hazırlanarak bahur duası tekrar okunur ve cemaatin nebilere selam vermesi istenir. Törene "Selam" duası okunarak son verilir. Selam duası okunurken de baş sağa ve sola çevrilerek bütün cemaat birbirini selamlar, sağ elleriyle tokalaşırlar ve birbirlerinin ellerini öperler. Cemaat odadan çıktıktan sonra töreni düzenleyen veya onun kefilisi, çocuk ve amca şeyhin karşısında ayakta dururlar. Şeyh ailenin ölmüş büyükleri için fatiha okur. Böylece ritüelin ilk aşaması tamamlanmış olur.

Daha sonra Nusayrilerin dinî ritüellerinin özel yemeği olan hırisi yemek üzere cemaat namazdan çıkar ve ritüelin ziyafet aşamasına geçilir. Önce namazdan çıkan erkekler, daha sonra kadınlar ve çocuklar yemek yerler. Ritüel sürerken namaz kılınan mekâna yakın yerlerde sigara ve içki içmek yasaktır. Ancak ritüelin sonunda yemek yerken isteyenler içki içebilirler.

Amcalık geleneğinin ikinci aşaması birinci aşamadan kırk gün sonra yapılır ve bu aşamaya temlik (hak etme) ya da temlikî'l-erbiğın (kırkın temliği) denir. Çocuğun

ikinci aşamaya kabul edilmesi, hakkında olumlu karar verildiğinin göstergesidir. Bu aşamada cemaat toplanarak ilk aşamadaki ritüeli tekrarlar. Çocuk, aradan geçen süre içinde amca ve tanıklar tarafından sürekli gözetim altında tutulmuş ve çocuğun birinci aşamada ettiği yeminlere bağlı kalıp kalmadığı denetlenmiştir.

Kurban kesilmesi ve hazırlıkların tamamlanmasından sonra toplu namaza başlanır. Bu aşamada ve bundan sonraki aşamada çocuk başından sonuna kadar namaza katılır. Bu nedenle namaza başlamadan şeyhin emriyle dışarıda bekleyen aday içeri alınır. Aday çocuk, yaşlıların ve şeyhin elini öperek şeyhin karşısına amcasının yanına oturur. Şeyh, adaya birinci aşamada başarılı olduğunu belirttikten sonra çocuğa Nusayriliğin kavranmasında ve anlaşılmasında temel ilke olarak kabul edilen AMS (Ayn=mana, Mim= isim, Sin=bab) üçlü kavramlaştırma öğretilir. Bu üç kavramın anlamları açıklanır. Bu aşamada da şeyh, adaya öğretilen sırları açıklamaması gerektiğini sakıncalarıyla birlikte anlatır ve adaydan tekrar yemin etmesini ister. Aday, namazı (sala) doğru öğreneceğine, öğrendiklerini her ne pahasına olursa olsun kimseye anlatmayacağına, zinadan ve hırsızlıktan uzak duracağına, anne-baba, aile ve büyüklere karşı saygılı olacağına, amcanın sözünden dışarı çıkmayacağına, ona saygıda kusur etmeyeceğine ve her ne surette olursa olsun dişi eti ve murdar et yemeyeceğine dair kırk kez yemin eder. Yemin edilmesi ve adaya nakfi içilmesi yine birinci aşamadaki gibidir. Aday, yemin ettikten sonra şeyhin, amcasının ve törendeki yaşlıların elini öperek odadan çıkar. Aday, ikinci aşamaya alınarak kendisine gizli bilgiler verildiği için artık Nusayri dinine girmiş sayılır. Cemaat, ritüelin bitiminde kesilen kurbanın etlerinden yapılan yemekleri yemek üzere namazdan topluca çıkar.

Üçüncü ve son aşama tuluğ (çıkma) ise birinci aşamanın yapıldığı tarihten dokuz ay sonra yapılır. Bu aşamada da önceki aşamalardaki ritüelin aynısı tekrar edilir. Amcalık geleneğinin son aşaması çok daha önemlidir. Bu aşamada büyük bir kurban kesilerek iyi bir ziyafet hazırlamak gereklidir. Aradan geçen sürede amca ve tanıklar çocuğun davranışlarını gözlemler ve çocuğun bu eğitimi almaya yetenekli olup olmadığını araştırırlar. Bu süre içinde çocuğa davranışlarının gözlemlendiği hissettirilir. Ritüel sırasında çocuğa birinci ve ikinci aşamalarda öğretilen bilgilerle ilgili sorular sorulur. Bu aşama daha çok bir sınav niteliği taşır. Aday genellikle sınavdan başarılı çıkar. Bunun üzerine şeyh adaya törenden sonra dinin bütününi öğrenmek üzere amcanın evine gideceğini tebliğ eder. Ayrıca bu aşamada asıl amcanın (ammu seyyid) yanı sıra, yedek amca (amnu dehel) seçilir. Böylece asıl amcanın eğitimi sürdürememesi durumunda eğitimin yarıda kalmaması güvence altına alınır.

Amca, yedek amca ve çocuk, şeyhin karşısında birlikte dururlar. Bu sırada şeyh, adayın dini öğreneceğine ve bu öğrendiklerini açıklamayacağına kefil olan kişileri çağırır ve yemin töreni tekrarlanır. Şeyhin verdiği nakfi dolu kadehi elden ele dolaştırarak sırayla birer yudum içerler. Bu işlemden sonra aday ve amca birlikte birer yudum nakfi içerler. Bu aşamada yemin töreni önemlidir. Bu nedenle önceki aşamalardakinden daha ayrıntılı olarak yapılmaktadır. Sırların açıklanmamasını güvenceye almak için son olarak adaydan Kur'an-ı Kerim'e el basması, kırk kez yemin etmesi istenir. Aday yemin ettikten sonra şeyh adayın ve amcanın ellerini birleştirerek ikisinin başparmaklarının arasına bir damla nakfi damlatır. Daha sonra şeyh, amca ve aday çocuk aynı bardaktan birer yudum nakfi içer. Bu sırada şeyh nakfi için dua etmektedir. Şeyh bu olaya kefil olmak isteyenleri davet eder. Kefil sayısı en az yedi olmalıdır. Yemin etmede Kur'an-ı Kerim öpülerek üç kez alına değdirildikten sonra amca ve çocuğun önüne bir sehpa getirilir. Sehpanın üzerine Kuran-ı Kerim konulur. Çocuk ve amca sol ellerini Kur'an-ı Kerim'in üzerine, sağ ellerini ise başparmaklar birbirine değecek şekilde yine Kur'an-ı Kerimin üzerine koyarlar. Kefiller sağ ellerini adayın başının üzerine sol ellerini ise çocuğun ve amcanın ellerinin üzerine koyarlar. Çocuğa din amcasının huzurunda kimsenin malına, rızıkına göz dikmeyeceğine, hırsızlık ve zina yapmayacağına, aç gözlü olmayacağına ve kendisine öğretilen sırları hiçbir surette açığa vurmayaacağına (ki bu, Alevi-Bektaşilerdeki "eline, beline, diline" desturunun Arap Alevilerindeki tezahürüdür) dair kırk kez yemin ettirilir. Şeyh kefillere kefil olup olmadıklarını üç kez sorar. Onlar da kefil olduklarını hep bir ağızdan söylerler. Çocuk kırk kez yemin eder, kefiller de kefil olduklarını ifade ederler. Daha sonra bütün kefiller birbirlerinin elini çapraz olarak tutarak öperler. Din amcası, çocuğu alından öptükten sonra, çocuk şeyhin, amcanın ve törendeki yaşlıların elini öperek odadan çıkar. Aday; şeyhin amcanın ve yaşlıların ellerini öperek törenden ayrılır.

Son aşamadaki ritüelin tamamlanmasından sonra aday amcasının evine yolcu edilir. Amca çocuğu evine götürmeden önce, kesilen kurbanın en güzel yeri olan sağ budu amcaya verilir. Amcanın evine gittiğinde "kahk sibiyeni" (çocuk kakesi) yapılarak komşulara dağıtılır. Böylece çocuğun amca evine gittiği herkes tarafından öğrenilmiş olur. Çocuk, eğitimi tamamlanıncaya kadar amcanın evinde kalır. Amcanın evinde kaldığı süre içinde ailesi ile görüşemez. Ancak çocuğun eğitimden sıkılması veya ailesini çok özlemesi gibi istisnai durumlarda ailesi gelerek çocuğu görebilir. Bu ziyaretlerde amcaya çeşitli hediyeler alınır. Aday çocuk evde kaldığı süre içinde odasından dışarı çıkmaz ve ders çalışır. Köylerde ıssız yerlerde boynuna

bir havlu ve omuzun da Kur'an-ı Kerim'i koyduğu bez bir çanta taşıyarak gezebilir. Böylece herkes onun amcalık eğitimi aldığını bilir ve ona karışmazlar. Amcalık eğitimi süresince çocuktan abdest almayı ve namaz kılmayı öğrenmesi beklenir. On iki imam, on dört masum, beş yetimin (eytam) kimler olduğu öğretildikten sonra namazda okunan on altı sure çocuğa ezberletilir. Eskiden okunarak ve ezberletilen sureler bugün deftere yazdırılarak öğretilmektedir.

Eskiden amcanın evinde geçirilen eğitim süresi uzunken günümüzde bu süre kırk günü aşmaz. Genellikle de eğitim süresi çocuğun öğrenme kapasitesine göre değişir; daha uzun ya da daha kısa olabilir. Dualar da çocuğun öğrenme kapasitesine bağlı olarak kısa ya da uzun öğretilmektedir. Çocuk kısa sürede sureleri ezberleyip eğitimi bitirse bile, amca bir buçuk yıl onu denetlemekle yükümlüdür.

Çocuk eğitimini tamamladıktan sonra çocuğun ailesi hediye olarak çeşitli yiyecekler ve tatlı götürerek çocuğu alıp eve getirirler. Eğitimi tamamlayan çocuk, yetişkin bir Nusayri olarak evine döner. Çocuk, evine döndükten sonra aile, amcaya eve yemeğe davet eder. Yemekte yöresel yemekler hazırlanır. Amcaya, Gadir Humm olayında Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye verdiği yüzüğün simgesi olarak bir altın bir yüzük hediye edilir. Amca, çocuğun ruhani babasıdır. Dolayısıyla çocuk, bayramlarda, özel günlerde ve sair günlerde din amcasını ziyaret etmek, ona hediyeler sunmak ve her zaman ona saygı göstermek zorundadır.

Bu aşamalardan geçen çocuk artık hem bir erişkin hem de "Alevi" olarak topluma kabul edilir. Dikkat çekeceği gibi Nusayrielerde kadının dinî törenlere girmesi kesinlikle yasaktır. Onlar sadece törenlere yemek hazırlamakla, geri hizmette bulunmakla yükümlüdürler. Bununla beraber genç Nusayri kadınları da âdet görmeye başladıklarında annenin dışında yaşlı bir kadından boy abdestinin nasıl alınacağını, abdest alınırken hangi duaların okunacağını öğrenirler. Esasında bunun da pratik bir nedeni vardır: Tören için yemek hazırlayacaklardır; bu nedenle de abdestlerini almış dualarını okumuş olmalıdırlar.

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Her kültür, kendine özgü bir değerler sistemidir. Bu kendine özgü biçimlenme, toplumsal biçimlenmedeki farklılıklar ile birlikte tarihsel süreçte yaşanan farklı olaylar ve kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel mirasın özgünlüğünden kaynaklanmaktadır. Her toplum kendine has bir tarihe sahip olmakla özgünlük kazanır ve her kültürün kendi doğal çevresiyle ilişkileri farklıdır. Bu sav, din için ve dolayısıyla Alevilik için

de geçerlidir. Bu nedenle bir tek Alevilik yerine “Aleviliklerden” söz edilmektedir. Her Aleviliğin kendine özgü bir tarihsel ve kültürel çevresi olduğu için; farklı Alevi gruplar vardır ve bunlar genel inanç olarak birbirlerine benzese de ayrıntıda bazı farklılıklara sahiptirler.

Alevilik-Bektaşılık ile Arap Aleviliğinde (Nusayrılık) yola giriş gelenekleri çerçevesinde yapılan ritüeller genel olarak hazırlık, uygulama (tören) ve ziyafet olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama olan hazırlık, aynı zamanda bir “sınama”, son aşama ise başarılı olmanın sonucu olarak “ziyafet” ve “kutlama” olarak benzer şekilde gerçekleşmektedir. İkinci aşama olan uygulama ve tören aşaması ise her inancın kendine özgü ritlerinden oluşan ve bu nedenle de farklılıklar içeren bir aşamadır. Ancak bu aşamada bile adayın “öğreten kişinin yanında Şeyh ya da Dedenin karşısında ayakta durması” ve “yola bağlı kalacağına ve sırları saklı tutacağına dair söz vermesi ve yemin ettirilerek, kefil tutulması” gibi benzer motifler yer almaktadır.

Üç Alevi grupta yapılan yola giriş ritüeli önce Van Gennep (1965) tarafından ortaya atılan, sonradan Turner (1967, 1974) tarafından geliştirilen “eşik öncesi”, “eşik” ve “eşik sonrası” aşamalarına ayrıntıda tam olarak uymasa da genel olarak uymaktadır. Esasında üç aşamalı geçiş, birçok kültürde görülmektedir (Bk. Morris, 2004: 393). Üzerinde durulan Alevi gruplarda da az çok birbirinden farklı olmakla beraber üç aşamalı geçiş ritüelinin görüldüğü söylenebilir. Alevi-Bektaşilerdeki yola giriş ritüelinde Turner’in eşik aşamasında bahsettiği “yeni doğuma öncülük eden simgesel bir ölüm” riti bulunmaktadır. Yine bu aşamada adayın “normal yaşamdan kopması ve inzivaya çekilmesi ya da belli tabu ve sınırlılıklara tabi tutulması” ise Nusayrilerde çocuğun normal yaşamdan koparak amca evine gitmesine çok benzemektedir. Her iki Alevi grupta da adayın başarılı olmasıyla “törende bulunanların ellerini öpmesi”, adaya “dolu ya da nakfi” içirilmesi gibi ritler ise eşik sonrası aşamadaki “adayın yeni statüye kavuşmasını sağlayan bütünleştirme ritleri” olarak kabul edilebilir.

Alevilerde, Bektaşilerde ve Nusayrilerdeki yola giriş ritüelinde bazı benzerliklerin yanı sıra çeşitli farklılıklar da söz konusudur. Tabloda söz konusu ritüellerde uygulanan pratiklerin bir karşılaştırması yapılmıştır.

Tablo 1: Yola Giriş Ritüeli Karşılaştırma Tablosu

	Alevilerde	Bektaşilerde	Nusayrilerde
Töreni yöneten	Dede (Pir, Mürşit)	Baba/Dede/ Dedebaba (daha üst aşamalarda Halifebaba)	Şeyh (Şih)
Törene verilen ad	Cem/Ayin-i Cem	Cem/Ayin-i Cem	Toplu namaz (son yıllarda cem de denilmektedir)
Törenlerde sunulan içecek ve bitkiler	Şerbet (alkolsüz), dolu, dem, şarap, rakı	Şerbet (alkollü içki yok)	Reyhan bitkisi, nakfi (üzüm suyu), bahur. Törenen sonra içki içilebilir.
Töredeki müzik ve semah	Saz (bağlama), deyiş, duvaz-ı imam ve semah.	Saz (bağlama), deyiş, duvaz-ı imam ve semah.	–
Yola giriş ritüeli	Çocukluk ikrarı, İkrar cemi ve Musahiplik	Çocukluk ikrarı, İkrar cemi ve Musahiplik (Dedegân kolunda)	Amcalık (üç aşamalı)
Törede kurban kesimi	Genellikle erkek hayvan	Genellikle erkek hayvan	Kesinlikle erkek hayvan
Kadınların törene katılması	Kadınlar cem törenlerine katılır.	Kadınlar cem törenine katılır.	Kadınlar törene kesinlikle alınmaz.
Dua ve ibadet dili	Genellikle Türkçe	Türkçe	Arapça
Dine kabul şartları	Sadece Alevi soyundan gelenler	İstenilen vasıfları taşıyan her dinden kişi.	Sadece Nusayriler yola girebilirler.
Kabul törenine katılma	İkrar vermiş Aleviler ve musahip tutmuş kişiler.	İkrar vermiş Aleviler ve musahip tutmuş kişiler.	Sadece erkek Nusayriler
On iki hizmet	On iki hizmet görülür.	On iki hizmet görülür.	--
Gizlilik	Gizlilik esas (son yıllarda değişmiş durumdadır. Bilgiler basılı hâlde ve herkese açıktır.	Gizlilik esas (son yıllarda değişmiş durumdadır. Bilgiler basılı hâlde ve herkese açıktır.	Gizlilik kesindir. Bilgiler basılı halde değildir.

Sonuç

Bütün toplumlarda bir nevi “yola giriş” denebilecek kabul törenlerinin ortak amacı, bireyin söz konusu topluma uyum sağlamasıdır. Ancak bu törenlerin amacı sadece bireyle toplumun ya da topluluğun uyum sağlaması değildir. Bazen bundan da önemli olan amaç, bir topluluğun dayanışmasını sağlamaktır. Alevilerde de kabul törenlerinin önemli amaçlarından biri topluluk bireylerinin ya da ailelerin birbirleriyle dayanışmasını sağlamak böylece inanç grubunun bir arada yaşamasını sağlamaktır. Özellikle bu dayanışmanın ekonomik boyutunu göz önünde bulundurmak gerekir. Musahip olan aileler, birinci dereceden kan akrabaları kadar birbirlerine yakın olmak zorundadırlar. Bu da bu iki ailenin her anlamda birbirine destek olmaları anlamına gelir. Bütün cem törenlerinde dede tarafından tekrarlanan öneriler ve uyulması talep edilen davranışlar manzumesi, toplumun bir arada yaşamasına yönelik uyarılar olarak değerlendirilebilir. Alevi topluluğunun üyeleri her cemde topluluk önünde ikrar vermek, bir anlamda özeleştiride bulunmak, başta musahipleri olmak üzere komşu ve akrabalarıyla olan ilişkilerini gözden geçirmek ve olumsuz bir davranışta bulunulmuşsa onu düzeltmek zorundadırlar.

Alevilerdeki yola giriş ritüellerini genel olarak değerlendirdiğimizde Nusayrilerdeki amcalık geleneği, Alevi-Bektaşilerdeki “çocukluk ikrarına” karşılık gelmektedir. Amcalık geleneğine uygun olarak yapılan toplu namaz ritüeli ise Anadolu Aleviliğinde yola giriş ritüeli olarak kabul edilen “ikrar cemi”ne benzetilebilir. Bu aşamada yola girecek adaya gerekli bilgiler ve işlemler bir rehber veya amca gözetiminde öğretilir. Amcalık geleneği çerçevesinde “dini öğrenmek” veya “ikrar vermek”, Alevi gençlerin yola girmeyi kabul etmesi, bu yolda tanıklar önünde sınavını başarıyla geçmesi ve öğrendiklerini “yabancılara” açıklamayacağına dair yemin ettirilmesi anlamına gelmektedir. Dini öğrenmeyen bir Nusayri veya ikrar vermeyen bir Alevi ne kadar önemli bir kişi olursa olsun yetişkin bir Alevi olarak kabul edilmez. Nusayrilikteki amcalık nedeniyle kurulan akrabalık ise Alevilik-Bektaşilikteki “musahiplik” yoluyla kurulan sanal akrabalığa benzemektedir. Musahip ikrar vermiş karı-kocanın seçtiği kefil anlamındaki “yol kardeşliği” demektir. Musahiplik toplumsal bir akrabalık biçimidir. Musahiplik geleneğinde ikrar vermiş evli iki kişi eşleri ile birlikte, yaşamları boyunca kardeş kalacaklarına, birbirlerini koruyup kollayacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına, dedenin ve cemaatin önünde söz verirler Alevilik inancı kendisini dışarıya karşı cemaat içi dayanışmayı pekiştirmek yoluyla korur. Temel amaç “namerde muhtaç olmadan” yaşamını sürdürebilmektir. Bunun da Alevilik inancındaki kurumsal adı musahiplik, amcalık veya bazı bölgelerde ise kirveliktir. İlke olarak her Alevinin bir musahibi, amcası ya da kirvesinin olması zorunludur.

Sonnotlar

¹ Gizlilik, Arap Alevilerinde geçerliliğini büyük ölçüde hâlâ korumaktadır. Ancak Alevi ve Bektaşilerde gizlilik kalmamıştır. Cemler açık alanlarda ve hemen hemen herkese açık şekilde yapılmaktadır. Özellikle son yıllarda şehirlerde kurulan Cemevleri yılın belli dönemlerinde cem törenleri düzenlemektedirler. Bu törenlere “yabancı”lar da girebilmektedir. Hatta cem törenleri televizyonlarda naklen ya da daha sonra banttan yayınlanabilmektedir. Dolayısıyla cem törenlerinin gizliliği ortadan kalkmış durumdadır denebilir. Son olarak 2010 Kasım ayında Tunceli Üniversitesi öncülüğünde düzenlendiği belirtilen bir cem törenine bazı üniversite rektörleri katılmıştı. Devlet bakanı Mehmet Aydın’ın da katıldığı bu tören “ısmarlama cem töreni” olarak nitelendirilmişti (Bk. 26-28 Kasım 2010 gazeteleri). “Bakan için cem töreni düzenlenir mi?” tartışmaları yapılırken cem törenlerinin esas itibarıyla gizli olması gerektiği ve hiçbir “yabancı”ya, hatta yola girmemiş bir Alevi’ye kapalı olduğu tartışılmamıştı. Ayrıca burada ifade edilen durumun geçmişle ilgili olduğunu, son yıllarda cemlerin gizliliğinin Aleviler tarafından da önemsenmediği, kültürel, siyasal ve ekonomik nedenlerle açılımın gerekli ve zorunlu görüldüğü dikkat çekmektedir.

² Her ne kadar Alevi literatürü bütün Alevi bireylerin cem törenleriyle yola girmesinin bir kural olduğunu söylüyorsa da pratikte bunun her zaman uygulandığı söylenemez. İlhan Başgöz (1990: 52), Malatya ve Sivas tarafına yaptığı bir gezide (1950-60 yılları olmalı), “Köy Aleviliği”nde yaşı 50’yi geçmiş kuşaktaki insanların çoğunun usulünce görgü ceminden geçmediğini, bununla birlikte görgü ceminden geçmemiş kimselerin de diğer cemlere alındığını, ayrıca cemlerde 12 hizmetliyi bulmanın da zor olduğunu belirtir. Günümüzde de birçok Alevi yola giriş törenine dâhil olmamıştır ve yine çoğu Alevi hiçbir cem törenine tanık olmamıştır.

³ Mersin Tahtacıları arasında alan araştırması yapan Ali Selçuk (2005: 96), bu yörede dokuz cem töreni tespit etmiştir: ikrar alma, musahiplik, aşinalık, peşinelik, gözden geçme, meydandan geçme, halka namazı, cuma akşamı.

⁴ Mürebbi dedenin yardımcısı ve dedenin olmadığı yerlerde dedenin görevini yerine getiren vekildir.

⁵ Törenin bu aşaması Alevi olmayan topluluklar arasında bir spekülasyonun doğmasına neden olmuştur. Bu inancın özünü ve içeriğini bilmeyenler, Aleviliğin gizli bir sistem olmasının da etkisiyle musahiplik geleneğinin bu aşamasını iffetsizliğin bir tezahürü olarak algılamışlardır. Oysa Alevilik açısından, tam tersine bu aşama bireylerin iffetini, birbirlerine saygısını gösteren en önemli göstergedir. Törenin bu aşamasında “nefsi uyanan” kişi kesinlikle düşkün olacaktır ve bütün Alevi topluluğu onunla ilişkisini kesecektir. Böylesi bir durum, bu kuralı çiğneyenin kendisini öldürmesine kadar varacaktır (Yörükân, 2002: 103).

⁶ Alevilikte cem töreninde farklı zaman ve amaçlarla Türkçe olarak ezgili biçimde ve hep topluca okunan güzel söz ve dualara “gülbank” veya “tercüman” denilmektedir. Yeniçeriler de sefere çıkmadan önce toplu halde gülbank okurlardı. Duvaz-ı İmam ise cem töreninde on iki imamı sırasıyla zikrederek öven, onlar hakkında bilgi veren şiirlerdir.

⁷ Baha Said’e göre (2003: 27) “On sekiz yaşını tamamlayan her fert, fikir ve telkin almak zorundadır. Babası, bu seneye kadar onun dinî eğitiminden sorumluydu; sonra ise, cemaatin genel kefaletine dahil olmuş olacaktır.” Fakat yapılan araştırmalar göstermektedir ki Arap Alevilerinde çocuklar daha erken yaşlarda onlu yaşların başında dine girmektedirler.

⁸ Amcalık geleneğindeki üçlü ve bir seferde uygulama Nusayriliğin iki farklı yaklaşımından kaynaklanır. “Haydâriyeler üç aşamalı, Kilâziler ise tek aşamalı ritüel yapmaktadırlar. Geleneğin orijinali üç aşamalı olan uygulamadır. (...) Tek aşamalı olan uygulamada, amcalık namazı kılındıktan sonra, aday olan çocuk, doğrudan amcanın evine gitmektedir. [Üç] Aşamalı olan uygulamada ise aynı ritüelin bütünü üçe bölünerek yapılmaktadır. Bu üç aşamalı toplum namaz ritüelinin yapılma tarihleri, çocuğun anne karnında oluşmasından doğumuna kadar geçirdiği evreler dikkate alınarak belirlenmiş gibi görünmektedir.” (Türk 2005: 90).

⁹ Amcalık (geçiş) ritüelinin aşamaları konusunda büyük ölçüde Türk’ün (2005: 91-100) kitabından yararlanılmıştır.

¹⁰ Birinci ve ikinci aşamalarda büyükbaş kurban kesmek zorunlu değildir. Tahtacı Alevilerinde olduğu gibi (ailenin maddi durumu yeterli değilse) kurban olarak horoz da kesilebilir.

¹¹ Bireysel namazlarda birey el, yüz ve çenesini yıkar.

¹² Nakfinin cennete akan Kevser ırmağının suyu niyetine içildiğine inanılmaktadır.

¹³ Hırsi, Hatay bölgesinde özellikle bayramlarda yapılan bölgeye özgü bir yemektir. Hırsinin yapılışı hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. (Türk, 2001).

¹⁴ Mana-İsim-Bâb, Nusayrilik inancının kavranmasında ve anlaşılmasında temel ilke olarak kabul edilmektedir. Bunun vurgulanması için özel anlamda Ayn-Mim-Sin (AMS) üçlü kavramlaştırma kullanılır. Ayn gözdür. Allah’ın tecellisini gören ve anlayandır, manadır. Ayn, yücedir, ulaşılamayandır ve esastır; yani Ali’dir. Mim isimdir, yani Hz. Muhammed’dir. Muhammed, Tanrının görünen bir peçesi ve peygamberidir. Bu örtünün arkasında mana’nın yüceliği gizlidir. Bu örtünün arkasında mananın gizli surları saklıdır. İnsanlığın din serüveninin özü Hz. Muhammed’dir. Bâb ise Selman-ı Farisi’dir. Yahudilik ve Hıristiyanlığı bildiği halde, Müslümanlığı bekleyen, Hz. Muhammed’i arayıp bulan onun sahabesi olandır. Dine döndürendir. Bilgili, örnek kişi, rehber ve öğretmendir.

¹⁵ Ancak surelerin farklı kollardan kuşaktan kuşağa aktarılması sürecinde surelerin içeriğinde ve boyutunda değişme ve farklılıklar oluşmuştur. Amcalık eğitimi alan çocuklardan bir kısmının defterindeki sureler incelendiğinde; çoğu sözcüğün Arapça okunuşunun Latin harfleriyle ve yanlış yazıldığı görülmüştür.

Kaynakça

- Aslanoğlu, İbrahim. (1999). “Cibali Ocağı Dedesi ve Taliplerinin Alevilikle İlgili Görüşleri.” Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, S. 12, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/12-115-138.pdf> (indirme: 10.11.2010).
- Baha Said. (2003). “Anadolu’da Gizli Mabetlerden: Nusayriler ve Mezheplerinin Sırları.” (Haz. İsmail Görkem), Yol, S. 21: 25-37.
- Başgöz, İlhan. (1990). “Köy Aleviliği’nin Özellikleri.” Kimliğini Haykıran Alevilik (Ed. Lütfi Kaleli), İstanbul: Habora Kitabevi Yayınları.
- Birdoğan, Nejat. (1995). Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik, İstanbul: Berfin Yayınları.
- Birge, J. Kingsley. (1991). Bektaşilik Tarihi, (Çev. Reha Çamuroğlu), İstanbul: Ant Yayınları.

- Bozkurt, Fuat. (2003). "Aleviliğin Yeniden Yapılanma Sürecinde Toplum-Devlet İlişkisi." T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere (Eds). Alevi Kimliği. (Çev. B. K. Torun ve H. Torun), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 104-114.
- Eliade, Mircea. (1991). Kutsal ve Dindışı, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Gece Yayınları.
- Er, Piri. (1998). Geleneksel Anadolu Aleviliği. Ankara: Ervak yayınları..
- Eriş, Eyüp (2003). "Bergama Tarihinde İnanç Coğrafyası", Bergama Belleten Özel Sayı 12, <http://berzob.org/berksav/belleten12.pdf> (Tarih: 13.10.2010).
- Güvenç, Bozkurt. (1984). İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Hacı Bektaş Veli. (1996). Makâlât (Haz. Esat Coşan, Sadeleştiren Hüseyin Özbay), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hökelekli, H. (1998). Din Psikolojisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Korkmaz, Esat (Yayına Hazırlayan). (1997). İmam Cafer Buyruğu, İstanbul: Ant Yayınları.
- (2000) Anadolu Aleviliği, İstanbul: Berfin Yayınları.
- Keser, İnan. (2003). Gelenek, Aile, Etnik Köken, Tarih ve Din Açısından Nusayriler: Arap Aleviliği, İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- Kottak, Conrad Phillip. 2001: Antropoloji, İnsan Çeşitliliğine Bir bakış, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Mélikoff, Irène. (2003). "Bektaşılık/Kızılbaşlık: Tarihsel Bölünme ve Sonuçları." T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere (Eds). Alevi Kimliği. (Çev. B. K. Torun ve H. Torun), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 3-11.
- (2006). Hacı Bektaş: Efsaneden Gerçeğe, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.
- Morris, Brian. (2004). Din Üzerine Antropolojik Düşünceler, (Çev. Tayfun Atay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Olsson, Tord. (2003). "Dağlıların ve Şehirlilerin 'İrfan'ı Suriyeli Alevilerin ya da Nusayrilerin Mezhebi." T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere (Eds). Alevi Kimliği. (Çev. B. K. Torun ve H. Torun), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 215-237.
- Örnek, Sedat Veyis. (1971a). Etnoloji Sözlüğü, Ankara: A.Ü. D.T.C.Fak yayını.
- (1971b). 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Selçuk, Ali. (2004). "Mersin Tahtacılarında Kurban Fenomeni." Alevilik (Ed. İsmail Engin, Havva Engin), İstanbul: Kitap Yayınevi: 299-320.
- Soyyer, A. Yılmaz. (2004). "19. Yüzyılda Yapılan İki Bektaşi Nasib/İkrar Ayini." Alevilik (Ed. İsmail Engin, Havva Engin), İstanbul: Kitap Yayınevi: 259-297.

- Subaşı, Necdet. (2004). "Gündelik Hayat, Modernlik ve Aleviler." Alevilik (Ed. İsmail Engin, Havva Engin), İstanbul: Kitap Yayınevi: 69-76.
- Turner, Victor. W. (1967). *Aspectsof Ndembu Rituel*. Ithaca: Cornell University Pres.
- (1974). *The Ritual Process*. Harmondsworth: Penguin Boks.
- Türk, Hüseyin. (2005). *Nusayrılık: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- (2001). "Hatay'da Gadir Bayramı.", *Folklor/Edebiyat*, Sayı 26: 89-96.
- Van Gennep, A. (1965). *The Rites of Passage*. Londra: Routlage and Kegan Paul.
- Yılmaz, Hacı. (2009a). "Ahmet Sırrı Dede Baba'nın 'Bektaşî Tarikatı'". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 10, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/10-27-49.pdf> (tarih: 10.11.2010).
- (2009b). "Bektaşî İlmihali." *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 12, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/ui/dergiler/12-51-63.pdf>, (indirme: 10.11.2010).
- Yörükân, Yusuf Ziya. (2002). *Anadolu'da ve Aleviler ve Tahtacılar*, (Eklerle Yayına Hazırlayan Turhan Yörükân), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.